

שמים, שאלמלא הקב"ה עוזרו – אין יכול לו (סוכה נב:). ויום הכיפורים הוא גמר הכניסה, אין יד האדם שלטת שם, ועל כן 'וכל אדם לא יהיה בבואו לכפר בקודש' – לפי שאין בזה שייכות להשתדלות אדם. ולכן לרבי עיצומו של יום מכפר בלא השתדלות האדם כלל, כי הארת אותו יום הוא, דהכל בידי שמים... ויום הכיפורים הוא התנוצצות תרעא דחירו שממקום הבינה שבידיעת הש"י שלמעלה ממקום הבחירה, ומשם אין מקום לחטא כלל, כיון דהכל מסודר בידיעתו ית'. וזה שאז"ל (בתנא דבי אליהו רבה פ.) על הפסוק ימים יוצרו ולו אחד מהם... (מתוך רסיסי לילה ג, עמ' 111).

ע"ע צדקת הצדיק קסג תוספת מכת"י.

דף יד

'כולן קרויין ביתו שנאמר בית אהרן...'. לא שהם 'ביתו' ממש אלא לפי שפעמיים כתוב 'ביתו' – אחד ביתו ממש דהיינו אשתו, ואחד לכל בית אהרן (עפ"י רמב"ן ור"ן).

ע' גבורת ארי ריש יומא במה שדן לרבי שמעון, מנין שצריך להיות לו אשה, והלא שני ה'ביתו' מתפרשים על הכהנים. אך לפי האמור משמעות 'ביתו' מורה על אשתו.

'אלא לר' יהודה תרי וידוין ודם הפר למה לי? – אחד לו ואחד לביתו, כדתנא דבי רבי ישמעאל...'. וזהו מה ששנינו בסדר יומא שבוידוי הראשון מזכיר רק את ביתו הפרטי ובשני מזכיר את כל אחיו הכהנים. וכתבו התוס' שאפילו לרבי שמעון הסובר ששני הוידויים מכפרים על כל הכהנים, בכל זאת לא היה מזכיר בפירוש את הכהנים בוידוי הראשון (אלא רק בדעתו. רישב"א), כדי שייראה כזכאי בתחילה.

ואולם ברמב"ן ובריטב"א מבואר שאכן לפי רבי שמעון היה מזכיר בשניהם את הכהנים.

'מוטב יבוא זכאי ויכפר על החייב ואל יבוא חייב ויכפר על החייב'. אף על פי שגם בוידוי הראשון מזכיר את ביתו ואעפ"י שאינו זכאי עדיין – מפני שאשתו כגופו (עפ"י מאירי וריטב"א יומא מג:).

יש סוברים שבוידוי ראשון מכפר גם על בניו (עריטב"א כאן וכ"מ ברא"ש בסדר העבודה ועוד). וצ"ל שגם הם נטפלים עמו בכפרתו, ורק כלפי אחרים מוטב ויתכפר קודם שמכפר עליהם. ואולם יש אומרים שרק אשתו מתכפרת עמו בוידוי ראשון אבל בניו מתכפרים עם שאר הכהנים (עריטב"א ור"ן). וכן הוכיח בגבו"א ריש יומא שהרי שני הוידויים נלמדים מקרא דאהרן ושם לא היו כהנים אחרים מלבד בניו. אך יש לומר שהיו כבר אנשים לעצמם ולא אמרו הראשונים אלא בניו שבביתו שהם טפלים עמו כנ"ל.

עוד בענין שני הוידויים ומשמעותם, ובבאור מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון – ע' בספר פרקי מועדות לר"מ ברויאר ז"ל, ח"ב עמ' 504 והלאה; 537 והלאה.

פרק שני

'נטמא וידע ונעלמה ממנו הטומאה וזכור את הקדש'. אף על פי ששגגתו בשעת עיסוקו במצוה, מצות אכילת קדשים – אין זה ענין לדין 'טעה בדבר מצוה' (שבת קלז פסחים עב) שפטור מחטאת, שאין אומרים 'טעה בדבר מצוה פטור' אלא כאשר לפני ששגג ושכח את האיסור היתה מוטלת עליו המצוה באמת, כגון שהחליף שני תינוקות ומל בשבת את הנולד שלא בזמנו, שעל ידי חיובו במצוה הוא טרוד בה ולכך פטרתו תורה מחטאת על שגגתו, אבל כאן הלא לפני שנעלמה ממנו הטומאה אין מוטלת עליו כלל מצות אכילת קדשים שהרי טמא הוא, ואינו טרוד כלל במצוה שנוכל לתלות שגגתו בטרדתו. [ומה שפרש הרמב"ן (ויקרא) הטעם שהקלה תורה בטומאת מקדש וקדשיו להיות ב'עולה ויורד', מפני שטעותו היא בענין מצוה – הוא ז"ל דיבר כטעמא דקרא, שלכך דינו בעולה ויורד לפי שעל הרוב כוונתו לשמים, אך אין כוונתו לדין 'טועה בדבר מצוה'. וזה שלא כהבנת האחיעזר (ח"ג פד) בדברי הרמב"ן, שנקט שאין פטור 'טועה בדבר מצוה' גבי עולה-ויורד] (עפ"י קהלות יעקב נדרים טז, ד).

'נעלמו ממנו זה וזה ואכל את הקדש ולא ידע ומשאכל ידע... ולא ידע, ומשיצא ידע'. על תוספת המלים 'ולא ידע' שלכאורה שפת יתר היא – ע' רש"ש שרמו בזה התנא הלכה. וע"ע בספר חדושים ובאורים שכתב ש ש דרכים נוספות.

'אחד הנכנס לעזרה ואחד הנכנס לתוספת העזרה (בכמה ראשונים: לפי) שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא...'. פירושו: כיון שאין מוסיפים אלא באלו, נמצאת קדושתן קדושה גמורה, וכל שלא נעשה בכל אלו – הנכנס לשם אינו חייב עליה (ר"י בן מגאש. וזה עפ"י לשון הגמרא להלן טז. שכל שלא נתקדשה בכל אלו, אין קדושתה קדושה גמורה. וכ"ה לשון הרמב"ם בית הבחירה ו, יד ביא"מ ג, יב. וכן מבואר במאירי (טז). שעזרא הוצרך לקדשה בכל מה שאפשר לו, הגם שאינה קדושה גמורה).

'זנביא ואורים ותומים'. 'צ"ע אם הכוונה דצריך לשאול בזנביא ובאורים ותומים. ואם כן צריך באור דהא תרוויי' דעת עליון נינהו. גם לא הוצרכו בהקמת המשכן לשאול באו"ת, ואנן ממשכן ילפינן כדאמרינן בגמ'. ואולי באו"ת די בכך שילבשם הכהן אבל נביא שייילינן כמו שהמשכן הוקם על פי נבואת משה. ומאי דאמרו בגמ' (ט"ז). דבבית שני לא היו או"ת, והא שיטת הרמב"ם (פ"ד מהל' בית הבחירה ה"א) דהיו או"ת אלא דלא היו משיבין, י"ל דאף דלא שייילינן בהו מ"מ בעינן ראויין לישאל, ובבית שני לא היו ראויין לישאל' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

א. אכן בירושלמי ישנה דעה אחת שאם נביא, אורים ותומים למה אני צריך?!

ובספר משך חכמה (תרומה כה, ט) נתן טעם בהצרכת נביא ואו"ת.

ב. ע' תוס' להלן (טו. ד"ה וכן) שהקשו הלא לא נשאלו באו"ת לעשיית המשכן שהרי המשכן נעשה לפני שנתכהן אהרן במילואים. ולא תרצו. וע"ש בתירוץ הריטב"א, וע' חדושים ובאורים שם.

ובמשך חכמה (תרומה כה, ט) תמה על קושיתם, והלא הקידוש נעשה במשיחת המשכן ולא בעשייתו, ואו הלא כבר היו אורים ותומים. ובחדושי הנצי"ב הרגיש בכך וכתב שמכל מקום המשכן נמשח לפני אהרן, כמבואר בפרשת שמיני. אלא שמ"מ עולה מפורש מן הכתוב (בפרשת צו) שאהרן היה צריך להיות לבוש קודם משיחת המשכן, הגם שעדיין לא נמשח אהרן אלא לאחר המשכן. ונראה שמכאן מקור שצריך כהן גדול ואו"ת הגם שאין צורך לישאל בהם, שהרי יש נביא וכו"ל. וע"ע בשיעורי הגר"א עזר שליט"א קא.

(ע"ב) 'בעי רב פפא, נעלמו ממנו הלכות טומאה מהו, היכי דמי...' שיטת רש"י (ור"י בן מגאש ועוד) שהספק הוא אודות הידיעה הראשונה, האם נחשבת ידיעה באופן זה אם לאו. ולפי זה לשון העלמה שנקט רב פפא – לאו דוקא, כי הספק שמא אין כאן ידיעה כל עיקר. ואולם רבנו חננאל פרש שהספק הוא בכגון שידע שהנוגע בשרץ טמא, וידע שנגע בשרץ וידע שזה קודש אלא שנעלמה ממנו הלכה בטומאה – האם נחשבת זו העלמה, או כיון שידע את כל שאר הדברים, אין זו העלמה המחייבת קרבן. לפירוש זה, אין לנו מקור לומר שכל שלא ידע בדבר הפשוט לתשב"ר, שייחשב משום כך ל'ידיעה'. וכן נקט הריטב"א.

'היכי דמי, אילימא דלא ידע אי שרץ טמא אי צפרדע טמא... ולא ידע כעדשה אם מטמא אי לא מטמא...' מלשון הגמרא יש לדייק, וכן כתב הריטב"א, שהמדובר כאשר יש לו חוסר ידיעה ועמדם בהלכה, שאינו יודע שיעור טומאה וכדומה – והשאלה היא האם חוסר ידיעה כגון זה פוגע בידיעתו העיקרית של ענין הטומאה, אם לאו. ואולם אם היה מוטעה באופן שבטוח מאז ומעולם שהצפרדע טמא ולא הצב, או שהשרץ אינו מטמא ככעדשה – אפשר שאין כאן ידיעה כלל, כי מה לי שידע עיקר טומאה והלא סבור שבאופן זה אין טומאה בעולם. [ובזה מובנת יותר הסברא שכתב רש"י שכשנעלם ממנו דבר פשוט שאפילו תינוקות יודעים אותו, נחשבת זו 'ידיעה' – שהזאיל והוא דבר פשוט ומפורסם, אין ספק של זה נחשב כלום]. וכן הביא הרמב"ן דעה זו. ואמנם כן נראה לדייק מלשון הגמרא (ומלשון הרמב"ם. וכן נקט לדעתם בחזו"א), אך מדברי רש"י והרשב"א אין כל כך במשמע חילוק זה. וצ"ב. (וכדוגמת חילוק זה צידד המנחת-חינוך (קכג, ד) לענין ידיעת האב שבו הוא נטמא, שיש לחלק בין ספק לודאי. וכן באו"ש שגגות יא, ד).

'בעי רבי ירמיה, בן בבל שעלה לארץ ישראל ונעלם ממנו מקום מקדש מהו.' הראשונים פרשו שמדובר בזמן הזה שאין הבית בנוי, כי אם בזמן שהבית עומד על תלו הלא כל יושבי הארץ יודעים איה מקומו, והרי זה כ'זיל קרי ביה רב הוא' (עתוס' ורשב"א. והריטב"א אינו סובר כן, שתפס לעיקר שאין הפרש לענין 'ידיעה' אם נעלם ממנו דבר גלוי אם לאו). לאור זאת הוכיחו כמה פוסקים מסוגייתנו שקדושת המקדש קיימת לעולם, והבא לשם – בכרת (כמו שפסק הרמב"ם) (עפ"י התרומה; כפתור ופרח; שו"ת הרמ"ע מפאנו כה. וע' להלן טז).

'אי אליבא דרבי עקיבא דבעי ידיעה בתחלה הא לא מחייב על העלם מקדש' הלכך אם שכח ענין המקדש [או סבר בטעות שהוא בית רגיל. עריטב"א] – הרי כאן העלם מקדש ופטור [גם אם נעלמה ממנו הטומאה, וכדלקמן], ואם היה מסופק היכן המקדש ונכנס בגלל העלם הטומאה – ודאי חייב (עפ"י רמב"ן). א. אף שסוף סוף יש להסתפק שמא אין כאן 'ידיעה' בתחילה שהרי מעולם לא ידע מקומו ומדוע חייב – פירש הר"י בן מגאש שד"ק הפטר בהעלם מקדש, אין צורך ב'ידיעת מקדש' אלא די בידיעת הטומאה. ובוה יש ליישב מדוע לא העמידו כרע"ק ובאופן שאחר כך נודע מקומו, דליכא אלא העלמת טומאה – שבוה ודאי חייב, כיון דלרע"ק אין צורך בידיעה בתחילה של המקדש. [ושמא יש מקום ליישב עוד שבאופן זה יש כאן ידיעה בתחילה, שהרי בזמן מסוים ידע הטומאה ובזמן מסוים ידע המקדש, ואין צורך שידע שניהם ביחד. אך לשון הרמב"ם (שגגות יא, א): 'אבל בטומאת מקדש וקדשיו אינו מביא קרבן עולה ויורד עד שתהיה לו ידיעה לטומאה וידיעה לקודש או למקדש בתחלה וכו' כיצד... הרי זה פטור מקרבן עד שידע שנטמא [ושזה קודש] ושזה מקדש קודם שיכנס או קודם שיאכל. כיצד נטמא וידע שנטמא וידע שזה מקדש ושזה קודש ואחר כך נעלמה ממנו הטומאה ושכח שנטמא ונכנס למקדש או אכל קודש וכו' – מאריכות לשונו הוהב יש לשמוע שצריך שהידיעה תהא כוללת את כל תנאי החיוב. וצ"ב].

ב. הריטב"א פירש שלרבי עקיבא ודאי פטור שהרי יש גם העלם מקדש. ומשמע שנקט שבהעלם מקום המקדש נחשב לעולם שוגג, ואין אומרים קרוב למוזד הוא שהיה לו לשאול.

'אליבא דרבי דבעי ידיעה בתחלה ומחייב על העלם מקדש ואמר ידיעת בית רבו שמה ידיעה, מאי'. כמה ראשונים לא גרסו 'ואמר ידיעת בית רבו...'. – כי גם אם לאו שמה ידיעה יש מקום לספק זה. וכן מבואר ברמב"ם שהביא ספק זה הגם שפסק ידיעת בית רבו לא שמה ידיעה (עפ"י לקוטי הלכות). ואולם המאירי נקט שבעיה זו אינה אלא לרבי, אבל אם ידיעת בית רבו לאו שמה ידיעה, אף ידיעת עיקר המקדש אינה ידיעה.

תוס' ד"ה או דלמא – ע' במזבא לעיל ה.

דף טו

'וכן תעשו – לדורות. מתיב רבא, כל הכלים...'. התוס' תמהו, הלא המשכן עצמו נמשח בשמן המשחה ולא כן מקדש שלדורות (כדלהלן טז: וע' מהרש"א)?
ויש לומר, חילוק יש בין משכן למקדש; המשכן שנסע ממקום למקום, הוצרך המבנה עצמו להיקדש, כי לא המקום התקדש אלא המשכן עצמו, לא כן המקדש – מקומו קדוש, ואין תורת משיחה על המקום (עפ"י משך חכמה נשא ז, א. וכע"ז בחדושים ובאורים).

על גדר חינוך המזבחות והשלחן והמנורה (המבואר במנחות מט-ג) – ע' חזון איש מנחות ל, ג-ה; שו"ת שבט הלוי ח"א רב וח"ה עט.

'ותהלוכות לימין'. פרש"י 'שהלכו דרך ימין כשפניהם לחלל העיר הלכו תמיד לצד ימינם עד שהקיפו את כולה'. והוא הטעם שמקיפים הבימה בסוכות משמאל לש"ץ, באופן שאם מוציא ספר תורה כלפי הבימה – פונה לימין (עפ"י מנהגי מהרי"ל סוכות ט ובהערה). והסברא, שהדבר שמקיפים אותו הוא המרכז וכאילו פונים אליו. ונראה שנכון לצדד פניו לכיוון הבימה וס"ת בשעה שמקיפים.

'אלא גדולות במינן – מי איכא חשיבותא קמי שמיא?...' כלומר, אמנם האדם מצדו יש לו להדר במצוות לעשותן על הצד הנאה והמשובת, שבזה מחשיב את המצוה ומראה שאינה בזויה בעיניו, ואולם אין הכתוב משתבח בשור פטם יותר ממנחת הדל, שהכל שוה לפני המקום (עפ"י תוס' רמב"ן ריטב"א ועוד). ובוז מבואר מדוע בהמה תמימה הראויה להקרבה, נחשבת כדבר שאין בו פגם, והלא יתכן לפגמה ולהחסירה (ע' מעילה יט וברש"י ותוס'), וכבר העיר על כך בשו"ת דובב מישרים ח"א סא – כי בעצם אין הפרש למזבח בין שלמה לפגומה.

'אלא גדולה שבתודות, ומאי ניהו – חמץ'. ולא נקט 'גדולות' משום שבה גודלם אלא להורות לקדש בחלות של חמץ. וזה שלא הזכיר בפירוש 'חמץ' – מפני שהכתוב גינה את החמץ דכתיב כל שאר וכל דבש לא תקטירו... (ריטב"א).

'דבר הנאכל בה ויוצא ממנה נפסל' כדי להודיע שעד כאן תחום אכילת קדש זה. ולכך נאכל בסוף המקום שמקדשים אותו (עפ"י ריטב"א; רמב"ם בית הבחירה ו, יב).